

Uz 30-godišnjicu ustanka i stvaranja JNA

Iz vatre i pepela, iz krvi i suza radala se nova Jugoslavija. U toj nečuvanoj, svirepoj borbi na život i smrt radala se i nova armija, kojoj naši narodi nisu mogli ništa drugo dati osim svoje goloruke djece i bezgranične ljubavi.

T i t o

Tijekom cijele 1971. godine naši narodi proslavljali su 30-godišnjicu ustanka i stvaranja Jugoslavenske narodne armije. Borba naših naroda i narodnosti rasplamsavala se pod rukovodstvom druga Tita i KPJ u svim krajevima okupirane ali nepokorene zemlje. Evo nekoliko podataka o učešću i doprinosu naroda Jugoslavije u NOB i pobjedi nad fašizmom.

PREGLED SNAGA NOV I POJ

Godina	Partizanski odredi	Brigade	Divizije	Korpusi	Armije i arm. grupe	Broj ljudi
1941. (kraj)	43	1	—	—	—	80.000
1942.	45	37	9	2	—	150.000
1943.	108	109	27	9	—	300.000
1944.	107	258	51	17	1	500.000
1945.	107	261	61	10	4	800.000

ODNOS SNAGA

Godina	Neprijatelj, okupator i kvislinzi	Naše snage	Odnos
1941.	619.000	80.000	9,2 : 1
1942.	829.000	150.000	5,5 : 1
1943.	650.000	300.000	2 : 1
1944.	530.000	500.000	1 : 1
1945.	433.000	800.000	1 : 2

DOPRINOS JUGOSLAVIJE U POBJEDI NAD FAŠIZMOM

☆ Za četiri godine naši su borci izbacili iz stroja više od milijun neprijateljevih vojnika — 450.000 mrtvih i 560.000 zarobljenih.

☆ Narodnooslobodilačka vojska zaplijenila je od neprijatelja: 300 aviona, 900 tenkova, 4.600 topova, 7.000 minobacača, 30.000 mitraljeza i puškomitraljeza, 600.000 pušaka, 20.000 motornih vozila i veće količine drugog ratnog materijala.

☆ Naše jedinice su vezivale za sebe preko 50 neprijateljevih divizija i sprječavale im odlazak na druge frontove u borbu protiv saveznika.

☆ Oslobodilačka borba naroda Jugoslavije je veoma utjecala i na razvoj borbe protiv fašizma u Albaniji, Bugarskoj, Grčkoj i Italiji. Na teritoriji naše zemlje stvoreni su: bugarski bataljon »Hristo Botev«, brigada »Georgi Dimitrov«, talijanska divizija »Garibaldi« i druge je-

dinice, zatim mađarska brigada »Sandor Petefi«, čehoslovačka »Jan Žiška«, njemačka partizanska četa »Ernest Telman« i druge jedinice.

☆ Svoj doprinos pobjedi nad fašizmom Jugoslavija je platila sa 1.700.000 žrtava, od čega je samo na frontu poginulo 305.000 boraca, a 425.000 ranjeno. To je 11,2 odsto gubitaka od cijelog stanovništva Jugoslavije (gubici SAD, na primjer, iznose samo 0,3 odsto, a Velike Britanije 0,1 odsto). Veći postotak imaju Poljska (17,3 odsto) i SSSR (11,4 odsto). Oko 3,5 milijuna Jugoslavena je odvedeno u zarobljeništvo, logore i na prinudne radove.

☆ Materijalna šteta je također bila velika. Spaljeno je 20,5 odsto stambenog fonda, uništeno 60 odsto stočnog fonda, sacbračaj je gotovo paraliziran, a 50 odsto industrije uništeno. Samo nacistička Njemačka počinila je na šoj zemlji štete za preko 35 milijardi dolara, dok ukupna šteta od razaranja i pustošenja iznosi 47 milijardi dolara.

☆ Po svemu ovome, Jugoslavija se ubraja u zemlje koje su, srazmjerno svojoj veličini, najviše doprinijele pobjedi saveznika nad fašizmom.

ODJECI NA PUČINI

Ustanak naroda Jugoslavije zahvatio je i sve naše primorske krajeve. Već prvih dana ustanka, na poziv CK KPJ i CK KPH, partijske organizacije na obalskom području i otocima, pod vrlo teškim uslovima, prebacuju borce i hranu običnim ribarskim leutima, malim čamcima na vesla ili motornim čamcima, sa otoka na otok ili na kopno.

Razvojem i proširenjem ustanka i oslobođenjem jednog dijela jadranske obale ispod Biokova, stvoreni su uvjeti za početak oružanih akcija na moru.

Prvu takvu akciju izveli su 24. siječnja 1942. godine, partizani iz Gradca, zarobivši okupatorski motorni jedrenjak »Mercur« sa oko 90 tona razne hrane. Poslije ovog prvog uspjeha na moru naši borci smjelije i češće napadaju, zarobljavaju i uništavaju okupatorove ratne brodove. Svibnja 1942. na ušću Neretve, potopljena su dva globodera, a srpnja iste godine zarobljen je i potopljen parobrod »Vis«.

Aktivnost partizana na moru 1941., a naročito 1942. godine, nametnula je potrebu za formiranjem jedne mornaričke institucije koja bi usmjeravala dejstva na moru. Zbog toga je prosinca mjeseca 1942. pri štabu Četvrte operativne zone formirana Sekcija za Ratnu mornaricu. Istog mjeseca u Podgori je formirana i Postaja Ratne mornarice. Otada, oružana dejstva na moru postaju sve aktivnija i organiziranija. Već prvih dana po formiranju Sekcije, 31. prosinca, u pomorskoj akciji u blizini Podgore i Drašnica, zarobljeno je šest brodova natovarenih materijalom i hranom namijenjenim neprijateljevim jedinicama. U akciji su učestvovala dva naoružana leuta i dijelovi Primorskog voda Biokovskog partizanskog odreda. Pomenuti leuti bili su i prvi brodovi naše nove mornarice. Poslije ove akcije oni su nastavili napade na neprijateljeve brodove. Ubrzo zatim, siječnja 1943. godine, formiran je u Podgori i Prvi mornarički odred.

Evo nekoliko dokumenata iz ranih godina 1942, 1943, 1944. i 1945. o dejstvima na moru zadnjih dana prosinca ili prvih dana siječnja, zapravo onih, koji su se događali na ispračaju stare i dočeku Nove godine.

ŠEST ZAPLIJENJENIH BRODOVA

Štab Četvrte operativne zone (Seksija za Ratnu mornaricu) uputio je 6. siječnja 1943. godine izvještaj Vrhovnom štabu NOV i POJ o prvim uspjesima jedinica Ratne mornarice, u kome se, između ostalog, kaže:

»31. decembra 1942. g. i 1. januara 1943. naše jedinice (Odnosi se na posadu postaje Ratne mornarice iz Podgore i borce Primorskog voda bataljona »Vid Mihaeljević«) Ratne mornarice su poduzele pomorske akcije u vodama južne Dalmacije. Na pučini je zaplijenjeno u toku ta dva dana šest brodova (trabakula) punih raznoorsne hrane. Svega, oko 15 vagona. Hrana je bila namijenjena ustaškim familijama. Brodovi su zaplijenjeni i odvedeni u našu ratnu luku Podgora.

Prvog januara je jedan talijanski ratni brod bombardirao našu ratnu luku Podgora, ispalivši svega oko 60 granata. Pod zaštitom artiljerijske vatre pokušao je da iskrci čamcem jedan dio posade, koja je imala zadatak da povrați zaplijenjene brodove i hranu. Naši hrabri borci su pustili čamac da se približi obali na 40 metara, a otvorivši vatru iz pušaka odbili ga, nanijevši mu gubitke od dva mrtva i više ranjenih. Sa naše strane nije bilo gubitaka osim što je jedan od osvojenih brodova oštećen...«.

O ovim akcijama dostavio je 3. siječnja 1943. godine Vrhovnom komandantu NOV i POJ izvještaj i štab Bioškog bataljona »Vid Mihaeljević«. Doslovni tekst tog izvještaja glasi:

»Partizani Biokova u posljednje vrijeme aktivno učestvuju na moru u borbi sa okupatorima i ustašama. 31. XII zaplijenili smo 6 brodova sa hranom koja je išla za ustašku vojsku u Omiš i Makarsku. Zaplijenjeno je oko 10 vagona hrane, među kojom smo zaplijenili i 60.000 cigara. Šaljemo na poklon vrhovnom komandantu drugu Titu 400 kom. cigara »Ljubuški« i obećajemo da ćemo i dalje voditi aktivnu borbu na moru i kopnu sve dok i posljednjeg okupatora istjeramo iz naše zemlje.«.

Šestog siječnja 1943. godine Štab Četvrte operativne zone (Seksija za Ratnu mornaricu) poslala je prijedlog Vrhovnom štabu NOV i POJ o uvođenju zastave Ratne mornarice. U tom prijedlogu, između ostalog, stoji:

»Ratne mornarice svih zemalja imaju svoju posebnu zastavu koja se po nečemu uvijek razlikuje od ostalih zastava te zemlje. Pošto već dolazi od sporadičnih akcija naših nadvodnih jedinica, djelovalo bi vrlo jako u propagandnom pogledu kad bi ti prvi naši brodići vijali ZASTAVU NAŠE RATNE MORNARICE.

Uostalom, i stara časna pomorska tradicija zahtijeva da se za vrijeme samog čina akcije mora na brodu istaknuti ratna zastava. Zato predlažemo da se uspostavi zastava naše Ratne mornarice.

Pošto se Jadranskim morem ponose svi narodi Jugoslavije, smatramo da bi ta zastava morala biti zajednička za sve narode Jugoslavije, a to su jugoslavenske boje — plavo, bijelo i crveno, koju bi krasila crvena zvijezda sa sidrom, znakom naše Ratne mornarice. Smatramo da bi ta zastava bila najpogodnija da, vijučući se na našim brodovima koji će poslije pobjede ploviti čitavim svijetom, pokazuje zajednički simbol hrabrih naroda Jugoslavije.

Ukoliko bi Vrhovni štab imao manjih ili većih izmjena u tom pogledu, molimo da to učini i da donese rješenje, kako bi se ova sekcija mogla izraditi i otposlati pojedinih mornaričkim postajama«.

NAREĐENJE NJEMAČKOM STRAŽARU

Komandant naoružanog broda »Miran« poslao je Štabu III pomorskog obalskog sektora 2. veljače 1944. godine izvještaj o prebacivanju ranjenika i materijala na otok Vis. Posada broda je u Saliju doživjela iznenađenje, jer nije ranije bila obavještena o tome da su Nijemci zaposjeli otok. Evo kako komandant »Mirana« opisuje ovaj događaj u svom izvještaju.

»Po telefonskom naređenju Štaba III pomorskog obalskog sektora, preko lučkog zastupništva Sali, naređeno mi je 30. I 1944. u 16.30 časa: Ukrcaj ranjenike i isplavi za Vis«. U 18.30 časa ranjenici su bili ukrcani, isplavio sam po naređenju.

31. I 1944. uplovio sam u 04.30 časa u Vis a da putem nisam nikoga sreo.

Istoga dana ukrcao sam 10 bačva plinskog ulja i 5 kanti ulja za potrebe III i II sektora i krenuo navečer u 18.00 časa iz Visa za sjever. Na putu nisam sreo nikoga.

Prije mog odlaska sa Dugog otoka bili su otoci Ugljan, Iž i Dugi otok još u našim rukama, a nisam ni malo posumnjao, da ne bi bili i sada, tj. kada sam isplavio sa Visa, a najmanje sam se nadao da mogu nastati tolike promjene, ni da je neprijatelj navalio na otoke.

Produžio sam za Sali. U 03.00 bilo je »na vez« i u 03.10 sati pristao sam na lukobran u Sali. Na obali prima stražar vezalju i vezuje. Manevrom okrenuo sam brod pramcem prema vani, pri čemu je bilo potrebno primijeniti i vezaljku na prednju bitvu. Naredio sam mornaru na pramcu da premjesti vezaljku, a mornar je doviknuo stražaru na obali da primi vezaljku. Stražar na obali premjestio je vezaljku i govorio njemačkim jezikom »Gut, was ist das«. Mornar sa pramca javlja mi da je na obali Englez i da ne razumije što je govorio. Kako sam sumnjao ko bi to mogao biti, naredio sam da osvijetli stražara. Signalista osvijetli stražara i ja prepoznah da na obali stoji Nijemac, koji ostavlja vezaljku i bježi sa lukobrana. U 03.12 časa naredio sam: »Odreši i motor svom snagom naprijed, pravac izlaz!«, u 03.13 časa naredio sam: »Brod na borbu«.

Pogledom po luci primjetio sam lijevo 90, uz obalu, privezan neprijatelj »Mas« (talijanski naziv za manji tip torpednog čamca. Skraćenica dolazi od riječi Motoscafo antisommergibile). U borbu se nisam upustio, jer sam bio iznenađen i nisam znao položaj, ni jačinu neprijatelja, a bio sam spreman za borbu.

Produžio sam za Proversu Velu, gdje sam naišao na jednu drugaricu, koja me je izvijestila o promjenama u Salima i Proversu Maloj. Kazala mi je da se u Proversu Maloj nalaze tri neprijateljeva »Masa«, a nije joj poznata jačina posade, ni koliko je iskrcano vojnika na kraj.

U 04.00 isplavio sam iz Proverse Vele prema Relejnjoj stanici, kamo sam uplovio u 05.30 časa. Tamo nisam našao nikoga. U 05.40 časa isplavio sam i udaljio se oko 300 metara. Netko me poziva sa visine pola brda signalom na kojeg propisno odgovorim. Prišao sam obali i dočekao drugove koji su me znali signalom, prepoznah ih i upitao gdje se nalazi komandir stanice i da li znaju za ista novoga. Drugovi su odgovorili da je sve isplavilo za Vis. Odatle sam produžio na otok Lunga i uplovio u uvalu otoka, gdje sam morao ostati preko dana. Tu sam naišao na brodove »Ilirija«, »Nevidane« i još dva broda iz II pomorskog obalskog sektora.

U 10.00 sati stupio sam u vezu sa NB »Streljko«. 1. II 1944. dobio sam obavještenje da se u Salima nalazi oko 300 neprijatelja i 4 borbena čamca, i to: 1 u Salima i 3 u Proversu Maloj.

U 19.00 sati 1. II 1944. isplavili smo za Vis kamo smo uplovili 2. II 1944. u 03.00 sati. Na putu nismo sreli nikoga«.

PREBACIVANJE ZBJEGA NA VIS

Štab Četvrtog pomorskog obalskog sektora uputio je 31. prosinca 1943. godine, dakle upravo na zadnji dan kalendarske godine, Štabu mornarice NOVJ izvještaj sljedećeg sadržaja.

»1). 07.55 do 08.30 četiri neprijateljska aviona kružila nad Bračom i Šoltom. Mitriraljrali uvalu Nečujam. U 08.00 4 neprijateljska aviona napala mitraljeskom vatrom uvalu Velu Grčku, Palmežanu i Ždrilicu, gdje su naši brodovi bili sklonjeni. Žrtava i štete nema. Isti avioni napali pokvareni automobil na cesti Hvar — Brusje...«

...3). U toku noći prebačeno je na Vis iz Hvara, Stomorske, Bola, Starigrada i Milne 3.500 boraca, 900 zbjega i 15 vagona raznog materijala — ukupno sa 46 brodova.*

Obim brodovima prebačena je Prva dalmatinska brigada, XIII brigada, Prekomorska (Prva) brigada, jedan dio pokretne bolnice 26. divizije, Štab Mornarice, Štab V sektora, odred vojske iz Milne, materijal Tehničke sekcije ovog štaba i jedan dio zbjega iz Starigrada, Bola i Hvara...«

FORMIRANJE MORNARIČKIH STANICA

Devetnaestog siječnja 1945. godine Štab Ratne mornarice naredio je Štabu Petog pomorskog obalskog sektora da formira mornaričke stanice u Korčuli, Dubrovniku i u Boki Kotorskoj. U to vrijeme već se bližio kraj narodnooslobodilačkog rata, a Ratna mornarica se formirala u snažnu vojnu organizaciju. U pomenutom naređenju se, između ostalog, kaže:

»Po ukazanoj potrebi, a u cilju pravilnog rukovođenja naređujemo:

1) Da se na području V POS uspostave mornaričke stanice Korčula, Dubrovnik i Boka.

2) Granice Mornaričke stanice Korčula su na sjeveru od sjeverne granice V POS (Pomorskog obalskog sektora) na jugu od linije koja ide od brda Planikovac k. 259 na Gnjilji rat, odakle u pravoj liniji preko poluotoka Pelješca na Rt od Volova i naprijed na otvoreno more između otoka Mljeta, te Korčule i Glavata.

Granice Mornaričke stanice Dubrovnik: od južne granice Mornaričke stanice Korčula do Konavoskih stijena (k. 357).

Granica Mornaričke stanice Boka: od južne granice Mornaričke stanice Dubrovnik do ušća rijeke Bojane.

3) Mornaričke stanice izvršni su organi V POS kome su neposredno podređeni i zadatak im je da prema dobiovim naređenjima i direktivama Štaba POS komanduju svim mornaričkim jedinicama na svome teritoriju, da sprovode i kontroliraju sve službe u Mornarici u cilju sigurnosti, reda i nastave, da djeluju operativno prema zapovjesti Štaba V POS.

4) Prema naređenju broj 59 od 17. siječnja ove godine štabovi mornaričkih stanica rukovode u svim pitanjima u pogledu vojničkog rada i reda, održavanju i uzdizanju discipline, vojničke izgradnje, administracije, snabdijevanja hranom i spremom i sanitetske službe na bro-

dogradilištima i radionicama, a prema uputama Štaba V POS.

5) Štabovi mornaričkih stanica načelno imaju: komandanta, politkomesara, zamjenika komandanta, pomoćnika politkomesara, operativnog oficira i intendanta...

... Upravnici brodogradilišta i radionice Korčula i Dubrovnik, ulaze u štab mornaričkih stanica Korčula i Dubrovnik, kao tehnički referenti, pored redovne dužnosti.

6) Lučki kapetani kapetanije Korčula i Dubrovnik ulaze u štab mornaričkih stanica Korčula i Dubrovnik, kao referenti za pomorski saobraćaj — pored redovne dužnosti, dok u Mornaričkoj stanici Boka ostaje dosadašnji referent za pomorski saobraćaj.

7) Štab V POS preselit će svoje sjedište iz Dubrovnika u Tivat.

Štab Mornaričke stanice Korčula imat će sjedište u Korčuli, Štab Mornaričke stanice Dubrovnik u Gružu, a Štab Mornaričke stanice Boka u Meljinama...

Prvog ožujka 1945. godine Mornarica NOVJ dobila je naziv Jugoslavenska mornarica. Istovremeno su pomorski obalski sektori dobili nazive: pomorske komande odnosno pomorske obalske komande. Stvaranje naše Ratne mornarice kroz narodnooslobodilačku borbu i našu revoluciju čiju tridesetogodišnjicu smo upravo proslavljali, kao i dejstva hrabrih partizana na Jadranu, jedinstven su primjer rata na moru. Svijetli likovi naših pomoraca, njihovi herojski podvizi, vaspitno će utjecati na nove generacije naših naroda, uzdižući njihovu patriotsku svijest, jačajući im ljubav prema socijalističkoj Jugoslaviji. Ovih nekoliko dokumenata samo su jedan mali isječak iz ratnih dana na našoj obali i otocima.

* Pošto nije postojala mogućnost da se brane svi otoci, donijeta je odluka da se Dvadesetšesta divizija koncentriše na otok Vis i da organizira njegovu upornu obranu.